

A PROFÁN DICSÉRETE

További olvasnivaló a kiadó kínálatából:

Alfred North Whitehead: *A természet fogalma*

Jacques Roubaud: *Költészet és emlékezet*

John North: *A követek titka - Holbein és a reneszánsz világa*

Julien Ries: *A hívő ember*

Maarten Doorman: *A romantikus rend*

Giorgio Agamben

A PROFÁN DICSÉRETE

Fordította
Krivácsi Anikó

TYPOTEX

Budapest, 2008

A könyv a Budapesti Olasz Kultúrintézet
– Olasz Külügyminisztérium támogatásával jelent meg.

A mű eredeti címe:
Profanazioni.
Nottetempo, Róma, 2005

Copyright © 2005 by Giorgio Agamben.
All rights reserved.
Hungarian translation © Krivácsi Anikó, Typotex Kiadó, 2008

Szakmailag ellenőrizte: Wessely Anna
A szöveget az eredetivel egybevetette
és az utószót írta: Nagy József

ISBN 978 963 9664 86 9

Témakör: *esztétika*

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén
munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük,
ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet
új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról,
és amelyet a www.typotex.hu címen érhet el.

Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is,
egy-egy könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát,
hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen
előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Észrevételeiket a velemeney@typotex.hu
e-mail címen várjuk.

Kiadja a Typotex kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Votisky Zsuzsa

Szerkesztette és a mutatót készítette: Láng Rózsa

Műszaki szerkesztő: Iharos Csilla

A borítót Várkonyi János *Walkman* című képének
felhasználásával Tóth Norbert tervezte.

Terjedelem: 9,5 (A/5) ív

Készült a pécsi Bornus Nyomdában.

Felelős vezető: Borbély Tamás

TARTALOM

A géniusz	7
Az utolsó ítélet napja	24
A segédek	32
A paródia	43
A vágyakozás	68
A mágia és a boldogság	70
A speciális létező	77
A szerző mint gesztus	87
A profanáció dicsérete	108
A filmtörténet legszebb hat perce	143
Utószó	145
Nevek és művek mutatója	148

A GÉNIUSZ

*Bűbájam szétszállt, odalőn,
S ha még maradt csekély erőm,
Az már a magamé csak...*

(Shakespeare: *A vihar*. Epilógus. Ford. Babits Mihály)

Az istent, akire az ember születése pillanatában rábízatik, geniusnak hívták a latinok. Az etimológia nyilvánvaló, sőt, nyelvünkben a mai napig tetten érhető: gondoljunk csak arra, milyen közeli rokonságban állnak egymással az olyan szavak, mint a géniusz és a generálni (nemzeni). Egyébként az, hogy a géniusznak bármi köze lehet a nemzéshez, abból is kiderül, hogy a latinok számára a *par excellence* „zseniális” maga az ágy, mégpedig a nászágy: *genialis lectus*, mivel ott megy végbe a nemzés aktusa. Az ember születésének napját a géniusznak szentelték, ez tükröződik a latin *genethliacum* (születésnap) szóban is. A születésnap ajándékok és az ünnepi lako-

mák, bár az ilyenkor szinte kötelezően felcsendülő angolszász dalocska már a könyökünkön jön ki, még mindig azokat az ünnepeket idézik, ahol a római családok áldozatot mutattak be az ünnepelt családtag géniuszának. Horatius nemmes borról, kéthónapos malacról, feláldozott bárányról beszél – bár a géniusz a bárányból nem részesült, csupán a szaftból hintettek szét valamennyit a tiszteletére. Mégis valószínűbbnek tűnik, hogy eredetileg nem volt más, csak tömjén, bor és édes mézes sütemény, mivel a születés felett örökdő géniusz nem lelte kedvét a véres áldozatokban.

„Ő az én géniuszom, mert ő nemzett engem (*Genius meus nominatur, quia me genuit*).” De nemcsak erről van szó. A géniusz nem egyszerűen a szexuális energia megszemélyesítése. Persze, minden férfiban benne van a géniusz, és minden nőben benne van Júnó, vagyis az életet létrehozó és állandóan mozgásban tartó termékenység megfelelő megnyilvánulásai. De, ahogyan az *ingenium* szó is mutatja, a géniusz egyben azoknak a veleszületett fizikai és erkölcsi minőségeknek az összességét is jelenti, amelyek-

kel a világra születő ember felruháztatik, tehát bizonyos módon a személy felmagasztalása, az alapelv, amely a teljes létét irányítja és kifejezésre juttatja. Éppen ezért a géniusznak szentelt testrész a homlok, nem pedig a nemzőszervek. Amikor egy-egy nehéz pillanatban elveszítjük lélekjelenlétünket, szinte észrevétlenül homlokunkhoz emeljük a kezünket – nem más ez, mint a géniusz kultuszának rituális gesztusa (*unde venerantes deum tangimus frontem*). És mivel bizonyos értelemben ő a hozzánk legközelebb álló, legszemélyesebb isten, életünk minden pillanatában és minden vonatkozásában az ő jóindulatához és kegyességéhez folyamodunk.

Van egy latin kifejezés, amely csodálatosan tükrözi, milyennek is kellene lennie e titkos kapcsolatnak az egyes ember és saját géniusza között: *indulgere Genio*. Mindenben alá kell vetnünk magunkat a géniusz akaratának, mindenben egyet kell értenünk vele, mindent meg kell tennünk, amit kér tőlünk, hiszen az ő léte a mi létünk, az ő boldogsága a mi boldogságunk. Még ha a követelése – a mi követeléseink! – olykor értelmetlennek vagy szeszélyesnek tűnnek is, job-

ban járunk, ha zokszó nélkül eleget teszünk nekik. Ha nekünk – neki! – az íráshoz arra a bizonyos halványsárga papírra, arra a különleges tollra és arra a balkéz felől finoman szűrődő fényre van szükségünk – szüksége! –, teljesen felesleges lenne azt állítani, hogy bármely toll, bármely papír és bármely fény alkalmas a feladatra. Ha úgy érezzük, hogy a nélkül a halványkék lenvászon blúzocska nélkül nem is érdemes élni (Isten mentsen a fehér, keménygalléros irodai viselettől!), vagy hogy a hosszú, fekete papírba csomagolt cigaretták nélkül a dolgok egyszerűen nem haladnak egyről a kettőre, meg se próbáljuk bebeszélni magunknak, hogy ezek csupán hóbortok, amelyeket itt az ideje felülvizsgálni. *Genium suum defraudare* – becsapni saját géniuszunkat, latinul annyit tesz: megszorítani az életünket, becsapni saját magunkat. *Genialis*, vagyis zseniális az az élet, amely elfordítja tekintetét a halálról, és habozás nélkül megfelel az őt létrehozó géniusz unszolásának.

Csakhogyan van egy bökkenő: ez a hozzánk legközelebb álló, legszemélyesebb istenség egyben a

legszemélytelenebb is. Ő testesíti meg mindazt, ami bennünk van ugyan, mégis fölébünk kerekedik, túlnyúlik rajtunk. „A géniusz számunkra maga az élet, hiszen nem mi hoztuk létre őt, hanem ő hozott létre minket.” Még ha néha úgy tűnik is, hogy azonosul velünk, csak azért teszi, hogy aztán nyomban megmutassa, mennyivel több, mint mi magunk. Vagyis hogy mi magunk mennyivel többek és mennyivel kevesebbek vagyunk önmagunknál. Ha fel tudjuk fogni annak jelentőségét, hogy az ember a géniuszban fogan, megértjük, hogy az emberi lény több, mint saját Énje és öntudata, hogy születése pillanatától haláláig magában hordoz valamely személytelen, preindividuális elemet, amellyel együtt kell élnie. Az ember tehát kettős állapotban létezik. Erre utal az a bonyolult dialektika, amely az ember (még) nem individuális, nem megélt része és a már személyes sorssal és tapasztalatokkal rendelkező része között bontakozik ki. Személytelen, nem individuális részünk ugyanis nem kronologikus természetű. Sosem lesz belőle múlt, amit egyszer s mindenkorra magunk mögött hagyhatunk, vagy tetszés szerint emlékeze-

tünkbe idézhetünk. Ez a rész mindig jelen van, velünk, bennünk, nálunk van, jóban-rosszban, elválaszthatatlanul. A géniusz ifjú arca, nyúlánk, remegő szárnyai nem ismerik az időt. Egészen közelről borzongat minket, akárcsak gyermekkorunkban. Időtlen idők óta érezzük reszkető lehetőségét lázas halántékunkon. Éppen ezért a születésnap sohasem egyszerűen valamely adott múltbéli esemény felidézése, hanem, mint minden valódi ünnep, az idő megszűnésével, a géniusz jelenlétével és megnyilvánulásával jár együtt. Pontosan ez a megszüntethetetlen jelenlét akadályozza meg, hogy saját identitásunk falai közé zárkózzunk: a géniusz az, ami nem hagyja az Énnek, hogy megelégedjen önmagával.

A szellemisség, ahogy mondták, mindenekelőtt annak tudata, hogy az individuális lény nem teljes egészében individuális. Hogy magában hordoz bizonyos nem individuális valóságéletemet, amit nemcsak meg kell őriznie, hanem tiszteletben is kell tartania. Sőt, bizonyos módon becsben is kell tartania, ahogy az ember becsben tartja saját kötelezettségeit. A géniusz azonban

nem kizárólag szellemiség, nemcsak olyan dolgokra vonatkozik, amelyek általában nemesebbek és magasztosabbak. A bennünk lévő személytelen a maga teljességében zseniális. Mindenekelőtt zseniális az erő, amely a vért hajtja ereinkben vagy az álmom mélységeibe taszít bennünket. Zseniális az ismeretlen hatalom, amely szelíd melegséggel hatja át testünket, ellazítja és megfeszíti izmainkban a rostokat. A géniusz az, melyet homályosan ott érzünk fiziológiánk legmélyebb bugyrában. Ott, ahol a legszemélyesebb, s egyben a legidegenebb és a legszemélytelenebb, ahol a hozzánk legközelebb álló egyben a legtávolabbi és a legkevésbé birtokolható. Ha nem hagyatkoznánk a géniuszra, ha csupán Énből és öntudatból állnánk, még a vizelésre is képtelenek lennénk. A géniuszsal együtt élni ebben az értelemben annyit jelent, mint bensőséges viszonyban lenni valami teljesen idegennel, állandó kapcsolatot fenntartani egy számunkra ismeretlen területtel. Ráadásul a nem-ismerésnek ez a zónája nem valahol másutt van, nem arról van szó, hogy egy tapasztalat a tudatból a tudattalanba helyeződik át, ahol a múlt nyugta-

lanító árnyaként lapul meg, készen arra, hogy később neuraszténiás tünetként bukkanjon újra felszínre. A nem-ismerés zónájával való intimitás misztikus hétköznapi gyakorlat, melynek során az Én egyfajta különleges, örömteli, ezoterikus állapotban, mosolyogva asszisztál saját bomlásának folyamatainál. És legyen szó akár a táplálék megemésztéséről, akár az elme megvilágosodásáról, hitetlenkedve válik tanújává saját szüntelen fogyatkozásának. És mert nem tartozik hozzánk, a géniusz számunkra maga az élet.

Nos tehát, a szubjektumra úgy kell tekintenünk, mint a két ellenpólus, a géniusz és az Én között vibráló feszültség mezejére. Ezt a mezőt két egymástól elválaszthatatlan ellentétes erő uralja: az egyik az individuálistól a személytelen felé tart, a másik a személytelentől az individuális felé. E két erő együtt létezik, hol összetalálkoznak, hol szétválnak, de sosem képesek teljes mértékben függetlenedni egymástól, vagy teljes mértékben összeolvadni egymással. Ha pedig a dolgok így állnak, hogyan számolhatna be az Én leghitelesebben a géniuszról? Tegyük föl, hogy

az Énnak írni támad kedve. De nem ennek vagy annak a műnek a megírásához, hanem csak úgy általában az íráshoz. Ez a kívánság a következőképpen értelmezendő: érzem, hogy a géniusz létezik, érzem, hogy valahol itt bujkál bennem ez a személytelen hatalom, és írásra késztet. Ugyanakkor a legutolsó dolog, amire ennek a soha tolat nem fogott (számítógépet nem látott) géniusznak szüksége lenne, az éppenséggel egy kész mű. Azért írunk, hogy személytelenné váljunk, hogy zseniálisak legyünk, de egyúttal az írás által, ennek vagy annak a műnek a szerzőjeként, individualizálódunk és eltávolodunk a géniusztól, amely sohasem veheti magára egy adott Én alakját, hát még egy adott szerzőét. Minden olyan kísérlet, amellyel az Én, a személyes elem megpróbálja kisajátítani vagy arra kényszeríteni a géniuszt, hogy az Én nevét kanyarítsa a papírra, szükségszerűen kudarcra van ítélve. Ebből ered például az avantgárd ironikus törekvéseinek létjogosultsága és sikere, ahol a géniusz jelenlétéről éppen a mű darabokra hullása, szétesése tanúskodik. De ha a géniuszhoz csak a visszavont, alkotóelemeire bontott mű lehet méltó, ha az iga-